

Dimény-Haszmann Orsolya

A Csernátoni Népfőiskola szerepe és működése

„Csernátonba mindenki hazatér. A sepsiszentgyörgyi és kézdivásárhelyi diák, a marosvásárhelyi és kolozsvári egyetemista, az egri egyetemi professzor, a szatmári színész, az ozsdolai és gelencei kapufaragó, a brassói bútorfestő, a bolyi »testvérfalusiak«, a Nyugatra szakadt nemzettestvéreink, a mezőségi gyékényfonók, a Székelyföld tíz sarkából érkező varróasszonyok, nemezkészítők, mívesházások, játszóházások... Mindenki. Ide az írók is »hazatérnek«. S nem azon a jogon, mintha itt születtek volna – bár ilyen is van a pennások között –, hanem egyszerűen azért, hogy egy-egy maréknyit hozzátegyenek ahhoz az élménybatyuhoz, amit Csernátontól kaptak. Mert itt mindenki kapott valamit, ami egy kicsit meghatározza életét, pályáját, s gyökeret növesztvén, levelet leveledzvéen szellemi magatartásában, úgy érzi, hogy ide néha vissza kell térni, ha másért nem, hát azért, hogy régebbi önmagával szembesülhessen. Számvetésre való alkalom. És emlékezésre.” (Magyari 2003: 4).

Jelen dolgozat egy helyi és regionális jellegű, de ennél szélesebb körben szerepet vállaló, tágabb kultúr- és szellemi környezetbe illeszkedő, azt erősítő intézmény, a Csernátoni Népfőiskola létrejöttét, működését, ennek hozadékait tekinti át, történeti és elemző koncepcióban. Ugyanakkor azt a szűkebb-tágabb, fogalmi és konkrét közeget vizsgálja, amelyben ez az intézmény szervesen elhelyezhető mint népfőiskola, és mint értéket őrző, átörökítő, hagyományos szakmai ismereteket hatékonyan közvetítő műhely.

A rendszerváltás előtt a Csernátoni Népfőiskola és a hozzá kapcsolódó tevékenység – beleértve a nyári alkotótáborokat is – az alábbi elnevezésekkel szerepelt a sajtóban: népi faragók tábora, faragóiskola, faragókör, komoly faragócsoport, Haszmann Pál műhelye, műhely, kapuállító csoport, a Művészeti és Népiskola faragó osztálya, Csernátoni művésztelep, faragótábor, Népművészeti Iskola faragórészlege. Az 1989-es változás

után kezdték használni a Csernátomi Népfőiskola nevet, melynek szellemiségében, valójában, a megalakulásától kezdődően dolgoztak.

A népfőiskola intézményi alapjai és erdélyi szerveződése

A népfőiskolák fogalmát tisztázó írások/tanulmányok legtöbbször megemlíti a dán Grundtvigot¹, aki hazájában megalapította a népfőiskola intézményét. Alapgondolata az volt, hogy a paraszttársadalom ifjainak nem a szakmai, hanem általános műveltségük szintjének emelésére kell törekedni, ami majd maga után vonja a szakma iránti igényességet is. Bíztak az egyén alkotókészségében, melyen keresztül a közösségek belső szellemi energiáit lehet mozgósítani (Dáné 2017: 4–9). A paraszttársadalom intézménye már a dán népfőiskolák megjelenése előtt (18. század vége, 19. század eleje) sem volt ismeretlen a Kárpát-medence magyarsága körében. Ilyen volt az erdélyi Wesselényi-féle *Makfalvi iskola*, mely 1836-ban indult, és az erdélyi népfőiskolai intézmény születésének is tekinthető.

A népfőiskolák intézményesülése az 1920-as évekre tehető, a Kárpát-medence magyarsága azonban a két világháború között vált érzékenyére erre az intézményi formára. Érdekes, hogy – bár számtalan közös vonást mutat – az anyaországban és Erdélyben az intézményesülés folyamata önálló utakon járt. Ez érthető, hiszen Trianon után a Kárpátok ölelésében élő, Magyarországtól leszakadt nemzetrészeknek a kisebbségi sorsban rá kellett kényszerülnie egy teljesen más életforma kialakítására. Itt kell említeni a *KALOT-mozgalmat*, de Balázs Ferenc unitárius lelkész, Márton Áron püspök nevét is. Míg Balázs Ferenc a falu- és vidékfejlesztés programjába kívánta beépíteni a népfőiskola intézményét, addig Márton Áron a család, a honismeret, a nemzetenvelés érdekében szorgalmazta a nép képzését.

A hivatalos oktatáson kívüli felnőttképzés, az erdélyi népfőiskola célkitűzését Móricz Zsigmond így fogalmazta meg: „Jobb polgárt, jobb hazafit, s jobb embert nevelni, ez a népfőiskola célja” (idézi Ábrám 2013: 20). Azonban itt, a Kárpátok ölelésében, más feladat is várt rá: megtanítani magyar közösségeinket úgy cselekedni, hogy megmaradjanak. Bár hivatalosan 1994. január 29-én, Kolozsváron alakult meg a Romániai Magyar

¹ Nikolaj Frederik Severin Grundtvig (1783–1872) dán származású lutheránus lelkész, filozófus, történész, író, tanár és politikus. *A szerk. megj.*

Népfőiskolai Társaság, működésének kezdete korábbra tehető (Ábrám 2013: 20).

Fontos az intézmények sorában megemlíteni az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesületet (EMKE) és tevékenységét, hiszen az 1990 után újjraalakult szervezet szakmai kollégiumait önálló országos szakmai civil szervezetekké formálta át, hozzájárulva a romániai magyar kulturális élet intézményesüléséhez. Olyan szervezetek tartoznak ernyője alá, mint a Romániai Magyar Dalosszövetség, a Romániai Magyar Könyves Céh, a Romániai Magyar Népfőiskolai Társaság, a Romániai Magyar Népművészek Szövetsége, a Romániai Magyar Zenetársaság stb.²

Ebbe a sorba illeszkedik egy másik szervezet is, amely szintén szoros szakmai kapcsolatban áll a Csernátони Népfőiskolával, a csíkszeredai székhelyű Romániai Magyar Népművészek Szövetsége (RMNSZ), mely 2015-ben ünnepelte fennállásának huszadik évfordulóját. Ez a szervezet azért is van szerves összefüggésben a csernátони Haszmann Pál Múzeummal és a Csernátони Népfőiskolával, mert 1995. szeptember 29-én éppen a múzeumban tartotta alakuló gyűlését. Ezt csíkszeredai fafaragók Szabó Zoltán irányításával készített és a múzeumkertben felállított emlékkopjafája is jelzi, melyre az évfordulós ünnepség alkalmával Szatmári Ferenc helyezett el emlékkoszorút a szövetség nevében. Ekkor Haszmann Pál nyugalmazott muzeológus fogadta az ünneplőket, aki beszédében kitért „a múzeummal egy időben beindult, és azóta is működő Csernátони Népfőiskola szerepére és fontosságára is. Mint mondta, az 1973-as megalakulásától kezdődően a népfőiskola keretei között számos alkotó kedvű fiatal ismerhette meg és sajátíthatta el a fafaragás, a bútorfestés és sok más, régi és hasznos mesterség fortélyait” (Nagy 2015: 24).

A Csernátони Népfőiskola létrejötté és tevékenysége

„Azért, hogy ne holt tárgyak tárháza legyen e hely, a [Haszmann Pál nevével viselő] múzeummal egy időben, 1973-ban létrejött két másik fontos intézmény is, a Csernátони Népfőiskola és a Bod Péter Közművelődési Egyesület.

² Vö. <http://www.emke.ro>

A múzeummal párhuzamosan működő Csernátoni Népfőiskola Haszmann József vezetésével, 40 éve,³ áprilistól októberig fogadja az alkotó fiatalokat. Folyamatosan, megszakítások nélkül működnek a nyári alkotótáborok, ahol az érdeklődők elsajátíthatják elsősorban a fafaragás, bútorfestés mesterségét, valamint a művészi kovácsolást, ács, asztalos mesterségeket. Ezek mellett jelen van sok más kismesterség, mint a nevezés, kosárfonás, hímzés, fonás-szövés, tojásírás stb. »Erősségük« a hagyományos székelykapu-építés, -állítás és a kopjafafaragás. A táborok célkitűzése a cselekvő hagyományápolás, a fiatalság készségeinek, széperzékének, formanyelvének fejlesztése, az alkotótevékenységre való nevelés, a díszítő kedv felébresztése, a tárgyi anyanyelv elsajátítása és a közösségi élet erősítése.

Az alkotók legszebb, legeredetibb darabjai az állandó népművészeti kiállítást gazdagítják. [...] egy-egy régi mesterség megtanításával sok száz fiatalnak adtak a kezébe szakmát, ezáltal megélhetést, százakat ösztönöztek a szülőföldön való boldogulásra, és arra, hogy hagyományainkat továbbvive tegyék szebbé környezetüket. Egy idényben több mint 400–450 fiatal fordul meg a táborokban a történelmi Magyarország minden szegletéből és a nagyvilágból egyaránt. Így 1973 óta a napjainkban múzeumpedagógiának nevezett tevékenység e sajátos formája, mely a népfőiskolák mozgalmából táplálkozik, tölti ki ennek az intézménynek a mindennapjait a múzeumi munka mellett, azzal szorosan összefonódva. A múzeum munkaközösségének egyik fontos célkitűzése az, hogy a legfiatalabbaktól kezdve bevonzza a múzeum életébe elsősorban a község lakóit és a mindenkori látogatókat. Ezen cél eléréseért az elmúlt évtizedben folyamatosan szélesítették tevékenységeiket, és évről évre próbálnak hatékonyabb kapcsolatot kialakítani elsősorban a helyi/környékbeli oktatási intézményekkel. Ennek a munkának nagyon jó alapot szolgáltat az elmúlt 40 év tapasztalata.

A téli időszakban egyetlen fűthető teremre korlátozódó tevékenység és egy asztalosműhely is százakat képes megmozgatni, az elmúlt évtized

³ 1973-tól, a múzeum alapításától számítva. Azóta ebbe a munkába bekapcsolódott már a harmadik nemzedék is: Haszmann Lajos, Haszmann László, Bagoly Zoltán foglalkoznak a Csernátoni Népfőiskola keretében a fafaragással, Haszmann Gabriella pedig bútorfestést oktat. Az intézmény munkája megalakulása óta folyamatos, és egyre szélesebb körben ismert.

tapasztalata alapján. Kiemelt program, hogy csak egyet említsünk a színes palettáról, a tavaszváró húsvéti tojásíró tanfolyam, mely immár több évtizedes múltra tekint vissza, és évről évre népszerűbb.

A Csernátони Népfőiskola és a Haszmann Pál Múzeum tevékenysége szorosan összekapcsolódik a 2006-ban megalapított Haszmann Pál Közművelődési Egyesületével, mely, a Bod Péter Közművelődési Egyesület mellett, mint bejegyzett jogi személy, segíti a két intézmény munkáját. Az egyesület egy 33 évvel korábban megkezdett munkába »kapcsolódott be«, elsődleges célkitűzése a múzeum gyűjteményének gyarapítása, bemutatása, népszerűsítése. Háttérintézményként pályázatokkal segíti az alkotótáborok megszervezését, különböző kiállítások rendezését, kiadványok szerkesztését, képzések, találkozók szervezését a múzeum és a népfőiskola programjainak keretében. Megalakulása óta több magyarországi és hazai kulturális és közművelődési intézménnyel is együttműködik, közös programokat, tevékenységeket szervezve⁴ (Dimény-Haszmann 2013: 78–80).

Az alkotótáborok valójában már a múzeumalapítás előtti években is működtek, sőt, visszatekinthetünk az 1940-es évekre, amikor a későbbi múzeumalapító Haszmann Pál tanárként az iskolai órák után a gyermekeket elvitte a Cseh-kúria udvarára, ahol kézimunkáztak, faragni tanította őket, de nem hiányzott ezekről a délutáni foglalkozásokról a magyar történelem, magyar irodalom tanítása sem. Haszmann Pál és Haszmann József így emlékszik ezekre az évekre: „Ilyen képet talált édesapánk, idősebb Haszmann Pál tanító, amikor 1933-ban Csernátонban letelepedett. Már akkor gondolt arra, hogy egy ilyen gazdag múltú község és vidéke néprajzi értékeit összegyűjti. [...] Megszervezte a gyermekek kézimunka-oktatását és faragókört indított. A fiúknak faragást, a lányoknak varrást, hímzést tanított. A gyermekek gyakorlati készségét és a népművészet iránti érzékét fejlesztette, de a mindennapi élet ügyes-bajos dolgaiban is eligazított, gyümölcsfa-telepítésre, oltásra-szemzésre, mezőgazdasági ismeretekre tanított. Időközben Kézdivásárhelyen és Sepsiszentgyörgyön a faragó kör tagjai kiállításokon vettek részt, ahol díjakat, okleveleket nyertek. Ekkor

⁴ 2013-ban, az intézmény fennállásának negyvenedik évfordulójára jelent meg egy képes album, ebben olvasható ez a hosszabb idézett rész a Csernátони Népfőiskoláról. Szemléltetni kívántam vele, hogy az eltelt évtizedekben hogyan lett önálló intézmény a „faragóiskola”, és hogy milyen szerepe van a múzeum életében, milyen tevékenységek kötődnek hozzá.

határozta el a hagyományos székely gyermekjátékok készítését sorozatban. Sajnos, ezt a szándékát a nehéz gazdasági helyzet és a háborús évek meghiúsították. A nehézségek ellenére sikerült felélesztenie a faluban a kapufaragó hagyományt” (Haszmann P.–Haszmann J. 1982: 13). És így emlékezik erre egy későbbi televíziós interjúban Haszmann Pál: *Bizony nem árt visszaemlékezni a kezdetekre, mert az ad nekünk egy kicsi erőt, ha azt mondom, bizony, ennyi évtized mögöttünk van, ha azt mondom, fél évszázad, nem is mondok sokat, talán ennél több is. Édesapám pedagógusként annyi nemzedéket tanított. Azt, ami egy pedagógus vagy jó oskolamester feladata volt. Na, hát így belenőve minket is nevelgettek, nemcsak a falustársak gyerekeit, mindig tanítva arra, hogy bizony az örökséget meg kell tartani, át kell örökíteni.*⁵

Valószínűleg a hajdani tanítóképzős neveltetés hatása volt az, ami ösztönözte a múzeumalapítót. Ez olyan sokrétű képzés volt, amely a Trianon után kisebbségi helyzetbe kerülő erdélyi magyarság nemzeti identitásának erősítésére készítette fel a hajdani elemi iskolai néptanítókat. Kapcsolatba kerülhetett a népfőiskolai mozgalmakkal (1935 után a KALOT-tal), hiszen pályája kezdetétől nagy hangsúlyt fektetett az iskolán kívüli képzésre, a tanulók készségeinek fejlesztésére, a felnőttek oktatására. Hagyatékában sokféle leírást találunk, többek között általa lejegyzett előadásokat, amelyek számos témakört érintenek az egészséges táplálkozástól a növénygondozásig.

Mindez a tevékenysége szépen összefonódott a múzeumalapítás gondolatának megfogalmazásával, a gyűjtemény gyarapításával.

A múzeum történetének megírásához másodlagos forrásként kezelem a Haszmann Pál születésének 110. évfordulójára készített filmben⁶ elhangzó visszaemlékezéseket. A film 22 személy visszaemlékezéseit, illetve archív felvételeket tartalmaz; a felvett 8 órás anyagból 1 óras válogatás látható. Ezekből a visszaemlékezésekből is körvonalazódik, hogy nagyon sokan megfordultak már az intézmény megnyitása előtti évtizedekben is a mai múzeum szomszédságában lévő, családi Cseh-kúriában: történészek, néprajzosok, irodalmárok, újságírók, hogy a teljesség igénye nélkül

⁵ Részlet Csáky Zoltán *Arcélek* című műsorából. Beszélgetés Haszmann Pál muzeográfussal, a Csernátoni Tájmuzeum és alkotótábor vezetőjével, 2010.

⁶ Dimény-Haszmann Orsolya „*Szelíd mosolyod immáron örök...*” *Haszmann Pál (1902–1977) emlékére*. Haszmann Pál Közművelődési Egyesület, Csernáton, 2012.

emeljük ki csupán néhány gyakoribb vendéget: *Annyi híres ember jár, fordul meg az udvarban. Most nagyot ugrok 1973-ig, éppen egy kicsivel megelőzően szólítja meg rokonai alapon is Cseh Gusztávot, Gergely Istvánt és másokat. Itt van Sylvester Lajos, aki az ügy mellett végig támogatja, ő már, mint művelődési főfelügyelő, fő feladatul is kapja, de jó szívvvel, lélekkel mozgatja a múzeum ügyét. Nem kevésbé Kónya Ádám és sokan mások. Így kapcsolódik be annyi híres ember, de édesapámhoz már azelőtt is annyi híres ember járt, csak sorolhatnám...;*⁷ [...] *de írók, költők, emlékszem, ott ismertem meg Cseh Gusztávot, ugye, megajándékozott a metszeteivel, festők, írók, költők, Magyarit is ott ismertem meg, az egész írói társaságot tudnám sorolni, jeles emberek, olyanok is, akik már elmentek, Magyarországról is, Egerből is, Budapestről;*⁸ *Csiki Laci, jómagam, Bogdán, Dali Sándor, a főszerkesztőnk, aki elment tavalyelőtt a körünkből, úgy mentünk haza, mint a rokonokhoz, mintha egy szerető családba érkeznék meg.*⁹ Ezek az interjúk azért is fontosak, mert betekintést engednek a kommunizmus évtizedeibe, az 1970-es, 1980-as évekbe, amikor annyi nehézséggel kellett megküzdeniük azoknak, akik exponáltabb helyzetbe került szakmájuk, hivatásuk révén. *'72-ben még nagyon más világ volt Európában, Magyarországon meg Erdélyben is nagyon lábujjhegyen kellett közlekedni.*¹⁰ Szépen kirajzolódik ebből a néhány beszélgetésből is, hogy milyen védekező mechanizmusok alakultak ki az egyénben, hogyan próbálták áthidalni a kényes helyzeteket. *Ceaușescu hozott egy rendeletet, és abban az volt, hogy csak elsőfokú rokont lehetett elszállásolni. És így az ő kertjében, a múzeumkertben mindig elsőfokú hű rokonok voltak a Kárpát-medencéből, Európából, az Óperenciás tengeren túlról is, mindig elsőfokú vérrokonok voltak,*¹¹ meséli Pozsony Ferenc, visszaemlékezve azokra az évtizedekre, a múzeumalapítóval való nagyon jó – ahogyan ő fogalmaz – „atyai-fiúi” kapcsolatára. Az idézett részletben olvasottakhoz hasonlóan gyakran találkozunk tudatosan felépített, leleményes megoldások sorával, egyszerűen ezeket az írott dokumentumokat olvasva rálátásunk nyílik az adott korszakra,

⁷ Haszmann Pál Péter visszaemlékezéséből.

⁸ Bodó Imre visszaemlékezéséből.

⁹ Magyar Lajos visszaemlékezéséből.

¹⁰ Szilágyi Péter visszaemlékezéséből.

¹¹ Pozsony Ferenc visszaemlékezéséből.

segítenek annak megértésében is. A beszélgetésekből kiderül, hogy már a múzeum megnyitása előtti években/évtizedekben komoly és tudatos gyűjtőmunka folyt, mely magával hozta elsősorban a jó szakmai és baráti kapcsolatokat, később pedig az érdeklődő szakmabeli és nem szakmabeli látogatók ezreit.¹²

A múzeum első vendégkönyvének egyik bejegyzéséből szerzünk tudomást a Csernátoni Művésztelep 1973-as megalapításáról, melyet a múzeumkertben táborozó képzőművészek hoztak létre, úgymint Cseh Gusztáv, Gergely István, Árkossy István, Plugor Sándor, Baróthy Ádám, Diénes Attila, Diénes Csaba, Tornai Endre, Bodó Levente, Simon Endre: *Jövőre folytatjuk! Minden a legjobb volt, s köszönet érte.* – jegyezték be többek között a vendégkönyvbe. Ennek a művésztelepnek látható nyomai maradtak az intézményben, szobrokkal és más képzőművészeti alkotásokkal gazdagítva a gyűjteményt. Ennek a munkának az eredményeiről értesülünk Közép Sándor riportjából: „A nyáron képzőművészek táboroztak a községben, és egy-két értékes művel ajándékozták meg a múzeumot. A múzeumkertben ma már ott áll Bod Péter mellszobra, Gergely István kolozsvári szobrászművész alkotása. Ugyancsak ő készítette Végh Antal busztját. Bodó Levente Csernátoni Cseh Lajost, Dénes Attila Gábor Áront örökítette meg, Tornai Endre egy csernátoni lányt ábrázoló szobrát hagyta itt”¹³ (Közép 1974: 25).

Egy korábbi elemzésemben¹⁴ a család, illetve a múzeum kapcsolathálóját vizsgáltam levelezések tükrében, kiemelve két kulcsfontosságú esztendő, a múzeum tizedik és huszadik évfordulójának évét, azaz 1983-at és 1993-at. 1983-ból 32+2 levél, 1993-ból ennek négyszerese, 128 levél őrződött meg a családi levéltárban. Ez utóbbinak mintegy 30 százalékat karácsonyi, húsvéti üdvözlőlapok teszik ki, de esetenként azokhoz is mellékelnek az üdvözlő sorokon túl még más üzenetet vagy éppen levelet. Összesen tehát a vizsgált két évből 162 levélről beszélhetünk. Ezek közül 25 kifejezetten a népfőiskolára, faragásra, nyári táborokra való utalás.

¹² A 44 éves múltra visszatekintő múzeum évi látogatottsága mintegy 13 000 fő.

¹³ Fontos megjegyezni, hogy mindegyik művésztől őriz alkotást a múzeum, ezek nagyobb-részt az állandó kiállításon láthatók.

¹⁴ *Intézményteremtés – A csernátoni Haszmann Pál Múzeum kapcsolathálója 1970-től a rendszerváltásig.* Elhangzott: a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Hungarológiai Tudományok Doktori Iskola Diákkonferenciáján 2017. május 12-én.

1983-ból 5 ilyen levelet találtam, 1993-ból 20 darabot. Míg az 1983-as levelekben hangsúlyosabban valamilyen faragott tárgy rendeléséről olvashatunk – legyen az fejfa, apróbb dísz tárgy vagy éppen székelykapu –, addig az 1993-ban e témában kelt levelekben hangsúlyosabb az alkotótáborok iránti érdeklődés, az azokra való reflektálás. A következőkben beemelek néhány, a témára vonatkozó levélrészletet a fent leírtak szemléltetésére.

Ha az 1983-as év levelezését tekintjük át, nyolc nagyobb témakör bontakozik ki. A múzeum alapításától kezdve alkotótáborokat szerveztek a nyári időszakban, a levelek jelentős része ezzel kapcsolatos, érdeklődők írnak, részt szeretnének venni, vagy éppen az előző évi részvételt köszönik, arra emlékeznek. Például: *Levelünket küldjük Marosvásárhelyről, ahova szerencsésen megérkeztünk. Az expedíciónk nagyon jól sikerült, sokan megdicsérték minket. Ezt mind Pali bácsinak köszönhetjük...;*¹⁵ [...] *néhány éve volt találkozásunkkor ott nálatok igen erősen megmaradtál emlékezetemben. Csilla húgom azóta is többször járt Csernátonban, azt hiszem, legutóbb a Mikes-biciklitúra alkalmával. Jelenleg tanítok egy általános iskolában itt, Pesten (történelmet). És kollégáim – kik még nem jártak Erdélyben – lelkes várakozása közepette úgy tervezem, hogy húsvét után újra arrafelé vesszük utunkat. Okvetlen szeretnénk egy fél napot Csernátonban tölteni, megnézni a gyarapodó múzeumot.*¹⁶

Az alkotótáborok sora folytatódott, fontos megjegyezni, hogy 1990-től megnőtt a magyarországi csoportok/táborozók száma. Addig is egyénileg, kisebb csoportokban sok külföldi felkereste az intézményt, de 1990 után láthatjuk, hogy szervezettebb keretek között, immár iskolák, tanárok is hoznak csoportokat nyári táborba: *Mellékelem a növendékeknek küldött levelem másolatát, s egyúttal azt jelzem, hogy a hét diák nemek szerinti megoszlása: négy leány és három fiú. Remélem, hogy a 19-i határátkelésünk sikeres lesz, s így még 19-én este találkozunk!;*¹⁷ *Gyermekeink idén is pompásan érezték magukat, s nem győznek mesélni, milyen szép helyen voltak, mennyi mindent csinálhattak, milyen finomakat ettek...;*¹⁸ *A múlt nyáron nagyon megtetszett nekünk a csernátoni tábor. Szeret-*

¹⁵ Oláh Anna, marosvásárhelyi táborozó diákok nevében, 1983. aug. 4.

¹⁶ Foki Tamás, Budapest, 1983. márc. 16.

¹⁷ Chikán Bálint, tanár, Pilisvörösvár, 1993. júl. 6.

¹⁸ Fantoly Pál, Pocsaj, 1993. aug. 19.

*nénk idén egy csoportot elkísérni a táborba. A csoportban mindenféle korosztály lenne, kezdve egészen a 10 éves korúakkal. Úgy gondoltuk, hogy mintegy 10-15 embert vinnénk. Sátorral készülünk, tehát a szállást megoldjuk.*¹⁹

A Csernátoni Népfőiskola a médiarecepció tükrében

Az intézmény történetének megírásához egyik forrásom a korabeli sajtótermékek elemzése, így vizsgáltam a múzeum alapítása utáni első évtizedet a médiarecepció tükrében. A teljes vizsgált anyagot egységes egészként tekintve, az egyén, egy család és egy intézmény élettörténetének egy szelete rajzolódik elénk. Keszeg Vilmos mutat rá arra, hogy a különböző narratívákat forgalmazó egyén szövegeinek alaptípusa a biográfia, amely változatos funkciókkal rendelkezik, jelentést tulajdonít a létezésnek (Keszeg 2002: 208). Az egyénről, cselekvéseiről, az általa elindított folyamatról újságok hasábjain megjelenítendő szövegek ily módon olvashatók biográfiákként.

27 sajtóorgánumban szerepelt a vizsgált időszakban a Haszmann Pál Múzeum és a Haszmann család. Az elemzés során világossá vált, hogy a Kovászna megyei regionális lap, a *Megyei Tükör* az általa közölt 123 megjelenéssel az élen áll. Ezekből most kifejezetten csak azokat emelem ki, amelyekben a múzeum mellett működő népfőiskolai/faragóiskolai tevékenységre találunk utalásokat, kiegészítve a következő évtized, az 1980-as évek e témában íródott sajtóanyagaival. Tehát az intézmény első húsz évére reflektáló írásokat tekintem át.

Az első megőrződött újságcikk 1971-ből származik, amely egy Miklósi Árpád által összeállított csernátoni körkép, a *Megyei Tükör* hasábjain. Ebben utalást találunk a fafaragásra, még a múzeum megnyitása előtti évekből. A faluról szóló rövid hírek közt olvashatunk két utalást is, amely jelen témához kapcsolódik: „Népszerűek voltak az olyan rendezvények, mint a két Ikavára-ünnepség, a Bod Péter-émlékünnepség, a Kányádi Sándor és Beke György írókkal rendezett találkozó. Haszmann Pál nyugalmazott tanító és népi faragómester tanítványai már 10–12-re szaporodtak.”

¹⁹ Berzi István, Debrecen, 1993. febr. 22.

A másik hír: „A községben még találhatóak faragott kapuk, amelyek a régi hagyományokat őrzik. Jelenleg is foglalkoznak faragászatlan Haszmann Pál nyugalmazott tanár²⁰ és Réti András...” (*Megyei Tükör*. 1971. IV. évf. 316. sz.) Ugyanakkor érdekességgént jegyzem meg, hogy ugyanebben a falukörképben közölt négy fénykép közül kettő az Ika várat tatarozó diákokat, felnőtteket mutatja, egyiken a múzeumalapító is a csoportban látható (a kép címe: *Haszmann Pál és várépítői*). Az 1971-es évből még egy, témánkhoz kapcsolódó írást emelnék ki: Bartos Endre *Fába véssett élmények* címmel írt a későbbi múzeumalapítóról. Ebből az írásból is kirajzolódik az, hogy a későbbi múzeumi és népfőiskolai munka jól megalapozott talajra épült: „Haszmann Pált, az immár országos hírű faragászt, nyugalmazott tanítót majd 25 éve ismerem. Idősebb barátaim között tartom nyilván. Úgy megyek hozzá, mintha hazamennék. Mégis, mikor a nagy fehér kapulábak között belépek Csernátonban a tágasra sikerült Haszmann portára, találgatni kezdem, melyik Haszmann Pált találok odahaza, a faragászt, a filatelistát, a folkloristát, a numizmatikust, a régészt, a méhészt, az író, a gazdálkodót, a karmestert, az állatorvost vagy pedig a tanítót? Mert ennyi ember Haszmann Pál” (Bartos 1971: 10). Ugyan jelen dolgozat nem a múzeumalapítóról szól, mégis nagyon fontosnak tartom beemlíteni a fenti írást is az elemzésbe, hiszen éppen ez által válik világossá a folytonosság, és mintegy kiegészíti, megerősíti a dolgozat első felében idézett visszaemlékezéseket, interjúkat. Ehhez az íráshoz szorosan kapcsolódik – tovább mélyítve azt a tényt, amit folytonosságnak neveztünk – egy 1973-as írás, a *Művelődés* hasábjairól, szintén Bartos Endre tollából: „Faragó tehetségét két iker fia, Pál és József örökölte. Mindketten szorgalmasan szobrászkodnak. Szobraik változatossága meglep. Nagy többségük ironikus, humoros témájú, de híven őrzik a klasszikus hagyományokat. [...] Az apai tanításnak köszönhető, hogy két értékes faragó művésszel lett gazdagabb Kovászna megye, akikről még sokat fogunk hallani” (Bartos 1973: 65).

²⁰ Haszmann Pál elbeszéléséből tudjuk, hogy édesapjuk, a múzeumalapító, mindig mesélt nekik arról, hogy Alsócsernáton a korabeli okmányok 32 kapuval tartották számon. Szándéka volt, hogy ennek emlékére 32 új székelykaput faragjanak a településen. „Ez megtörtént! – meséli Haszmann Pál – Ki tudja pontosan számba venni, hogy életünk során hány kaput állítottunk.”

Az 1973-as évet egy októberi olvasói levél zárja, ifj. Haszmann Pál tollából (Haszmann 1973: 5). Ez a múzeum mellett működő társadalomtudományi és ismeretterjesztő kabinet terveiről szól, ahová írókat, tudósokat, művészeket, orvosokat hívtak, hogy előadásokat tartsanak. A későbbi években nevezték művelődési esteknek, szövő-fonó kalákának, de a lényeg az volt, hogy hívószó-sorozatcím segítségével össze lehetett tartani a közösséget, a közösségépítés egy jellegzetes formáját képezte mindez. Volt egy nagyméretű füzet, ahová be kellett jegyezni az estek programját, résztvevőit, azt a párt illetékese időnként ellenőrizte.²¹ Közben erős közösségépítés zajlott, népdalokat énekeltek, meséltek a régi időkről. Természetesen helyett kellett kapniuk ebben az adott kor elveit valló előadásoknak is – legalábbis címek szerint. A korabeli elbeszélésekből tudjuk, hogy ezeken a téli estéken a magyar történelemről, irodalomról, régi hagyományokról hallhattak a résztvevők, úgy is, hogy egymásnak meséltek, úgy is, hogy szakavatott előadókat hívtak meg. De számtalan író-olvasó találkozót, könyvbemutatót is tartottak.

Kicsit előreugorva az időben, egy Haszmann Pállal és Haszmann Józseffel készült interjú idéznék, mely reflektál a kezdeti évekre. Választ kapunk belőle a „faragóiskola” létrejöttének körülményeire, annak működésére. Az újságíró kérdésére, hogy hogyan is indult be a népfőiskolai tevékenység, vezetője, Haszmann József így válaszolt: „Édesapám faragókört vezetett az iskolában, és rajzolni is tanította a diákjait. Először a pásztorfaragást tanultuk meg bicskával, aztán a bonyolultabb faragásokat is. Akik akkor tőle tanultak, ma is szívesen veszik a kezükbe a vésőt és a bicskát. Aztán láttuk, hogy elfogynak a kopjafák a temetőből, bejött az új módi, a rekamiésírok, akkor kezdtünk a rokonoknak, ismerősöknek fejfákat faragni. Amikor látták, hogy a jómódúak kopjafát faragtatnak, a többiek sem akartak lemaradni, így visszaloptuk a kopjafát, és ma már újra fejfás temető van Csernátonban. Ugyanez történt a székykapukkal is. Ma már csak Csernátonban negyven-ötven ember tud székykaput faragni. Így indult be a népfőiskola, amit most én vezetek. Sok az érdeklődő. Jönnek Budapestről is, a lány bútor fest, a fiú fát vagy követ farag, kovácsol. Mondom mindenkinek: akkor is megéri, ha csak a saját környezetüket díszítik, de sokan, akik itt tanulták a mes-

²¹ A jegyzőkönyveket tartalmazó keménykötésű füzetet ma is őrzik a múzeumban.

terséget, évekg visszajártak, és most ebből tartják el a családot” (Bíró 2012: 13).

Visszakanyarodva a kezdeti évekre, egy 1974-es írást emelek ki, amelyben Nemes Zoltán újságíró faggatja Kónya Ádámot, a népi művészeti iskola igazgatóját, az intézmény éves terveiről. Felmerült már akkoriban az iskola tagozatainak bővítése. Kónya Ádám megfogalmazza ebben a beszélgetésben, hogy egy iskola tagozatának bővítéséhez három dolog szükséges: érdeklődők, anyagi lehetőségek és szakelőd. A cikk folytatása az, ami számunkra jelen esetben érdekes, ezért is emeltem be a népfőiskoláról szóló írások sorába: „E három tényező most Csernátonban talált egymásra, s így az ősszel, az új tanév kezdetén, itt is beindulhat a fafaragó tagozat Haszmann József vezetésével. A választás azért is esett Csernátonra, mert ott a fafaragászatnak már a negyvenes évektől kezdve – id. Haszmann Pál személyében – van művelője és kellő számú érdeklődő a fiatalság körében” (Nemes 1974: 4–5). Az újságcikk aztán a további tervek felsorolásával foglalkozik, a tennivalókat fogalmazza meg e téren.

A következő írás, ami ebben a témakörben napvilágot látott az egy tudósítás a *Megéneklünk, Románia* országos fesztivál csernátoni szakaszáról, 1977-ből, *Színvonalas seregszemle* címmel. Azért tartom fontosnak kiemelni, mert utalást találunk benne a Haszmann József által vezetett faragókörre. A tudósításban ezt olvashatjuk: „Az előadás szüneteiben a Haszmann József által vezetett faragókör 11 tagjának munkáiban gyönyörködhetett a közönség. A kiállítás több volt pusztá *többlet-látványosságánál*, a községi szakasz egyik legszínvonalasabb *bemutatkozásának* tekinthetjük.” (*Megyei Tükör*. 1977. X. évf. 1574. sz.)

Május 21-én a *Brassói Lapokban* találunk utalást a múzeumra (*Brassói Lapok*. 1977. máj. 21). A lap 4–5., *Szellemi Látóhatár* című oldalának egyik illusztrációja a múzeumkertben látható kisméretű székelykapu, ezzel a képaláírással: *Székely kapu az alsócsernátoni múzeumban*. Fontosnak tartotta a család összegyűjteni azokat az újságokat is, amelyekben „csak” egy-egy fotó, egy-egy faragás reprodukciója szerepelt. Mindenképpen az intézményt népszerűsítették ezek a megjelenések is. Haszmann Pálné a jelzett illusztrációt közlő lapszám címlapjára jegyezte: *Múzeum kapu van benne 1977 május 21-én*.

A következő írás fél hónappal később szintén a *Megyei Tükörben* jelent meg. Nem kifejezetten a múzeumról szól, ám találunk utalást ebben

is a Haszmann József által vezetett faragókörré.²² Kisgyörgy Zoltán jegyzete fafaragókról, különösen a vargyasi Máthé Ferencről szól, és felsorolja, hogy még hol faragnak Kovászna megyében (Kisgyörgy 1977: 2–3).

A következő megjelenés (*Megyei Tükör*. 1977. X. évf. 1705. sz.) szintén egy székelykapu fotója, a kézdialmási iskola bejárati kapuja, melyet a Haszmann-testvérek faragtak. Ezt pontosítja a Haszmann Pálné által a címlapra jegyzett mondat: *Kapu Almáson Paliék faragták*.

Szintén az emlékezések, emlékállítások sorába tartozik Barabás Sándor *Id. Haszmann Pál kopjafájára* című jegyzete, melynek utolsó paszszusát emelem ki: „Egyenes ági örökösként két fia bizonyított. Ők faragtak tőle tanult mesterséggel most már az ő emlékét őrző és jelképező kopjafát, ők vették át már menet közben művének tudatos folytatását” (Barabás 1977: 62).

Az 1978-as *Utunk* március 17-i számában (*Utunk*. 1978. XXXIII. évf. 11. szám) id. Haszmann Pál faragásairól látható fotó, *Faragott kapudísz*, illetve *Haszmann Pál faragása* képaláírással. A lapszám címloldalán pár soros üzenet olvasható: *Kedves Palika és Mindannyian, ezzel a számmal együtt küldöm meleg üdvözetem, szeretettel gondolok Rátok, úgy ahogy – lám – Pali bácsira is gondoltam. Árkossy István*. Ezt az újságra jegyzett, pár soros üzenetet azért fontos kiemelni, mert többször is találkozunk ezzel a gesztussal, amikor a cikk írója vagy valaki más elküldi az illető lapot a családnak. Így juthatnak el Csernátonba abban az időben főként a magyarországi kiadványok.

A következő 8 újságmegjelenés egyazon témakört tárgyal különböző sajtóorgánumok hasábjain, átfogva az 1978-as év június–december időszakát. A téma Haszmann József faragásai, illetve faragászati kiállítás a kolozsvári Korunk Galériában. Zágoni Attila tudósítása sorban az első, mintegy beharangozza az őszi kiállítást. A múzeum szempontjából is kiemelkedő esemény a faragászati kiállítás, hiszen Csernáton hírért viszi el Kolozsvárig, a sajtón keresztül pedig még távolabbi régiókba. A tudósító kiemeli a fafaragás hagyományát mind Csernáton, mind a Haszmann család életében, megemlékezve a nemrég elhunyt múzeumalapítóról. Haszmann József munkáiról így ír: „Szobrai tanúsága szerint ráérezett

²² A sepsiszentgyörgyi Művészeti és Népiskola kihelyezett tagozata, ahol fafaragást oktattak, 1975-től kezdte meg működését Csernátonban. Ez az együttműködés kisebb-nagyobb megszakításokkal napjainkban is tart.

arra az önkifejezési formára, amit »megkíván a fa«, és nyugtalan szenvedéllyel keresi azt az utat, melyen újszerűt, egyénit produkálhat” (Zágoni 1978: 4). A szobrok, a faragás mellett a tudósító a múzeumra tereli a szót, felelevenítve az olvasóban, hogy Haszmann Pál és két fia, Pál és József hordták össze a csernátони múzeum anyagát, így „nemcsak a fafaragás, hanem mindenféle népi kifejezőmód megbecsülésének hagyománya élt és él a családban” (Zágoni 1978: 4).

A november 3-i *Igazság Híradó* rovatában olvasható Haszmann József kolozsvári Korunk-galériabeli kiállításának híre, a megnyitó programjával. (*Igazság*. 1978. XXXIX. évf. 260. sz.)

A következő írás már novemberben, a kiállítás megnyitója után született. Bazsó Zsigmond tudósításában méltatja Haszmann József kiállítását (Bazsó 1978: 3). A cikkíró a *talentumok, örökség, hagyomány* szavakkal ragadja meg mindazt, amit a kiállított, közel félszáz szobor sugall. Az atyai örökségre hivatkozás erőteljesen megjelenik ebben az írásban is, nyugtázva, hogy „a talentumokból nem herdálódott el egy sem”.

A *Megyei Tükör* november 10-i számának *Mindenkit érdekel* rovatában tudósítanak arról, hogy a kolozsvári Korunk Galériában megnyílt Haszmann József egyéni faragászati kiállítása. (*Megyei Tükör*. 1978. XI. évf. 2118. sz.)

A következő cikk, Sylvester Lajos írása tovább elemzi az alkotásokat, nem feledkezve el a nagyobb faragásokról, amelyeket nem lehetett Kolozsvárra szállítani. Említi a számtalan székelykaput, a kopjafákat, amelyeket Haszmann József, testvérei vagy éppen az általa vezetett faragóiskola diákjai faragtak. Tudósításában megszólaltatja a művészt is, aki így fogalmazza meg ars poeticáját: „A lényeg az, hogy ez ne olyasmit juttasson eszünkbe: milyen érdekes, hanem gondolatokat sugalljon, érzelmeket indítson a szemlélőben” (Sylvester 1978: 7). Czegő Zoltán, *Hasszmann József a Korunknál* című jegyzetével ismét „hazahozza” Háromszékre a kiállítás hírét (Czegő 1978: 2). „Hadd legyünk csak büszkék Hasszmann Józsefre...” – indítja írását a szerző, majd kiemeli annak fontosságát, hogy egy háromszéki ember meghívást kapott a Korunk Galériába, jelezve, hogy ez nem csak egyéni érdem, hanem a közösség szempontjából is nagyon fontos lépés. Benne van írásában, az előzőekhez hasonlóan, a múzeumalapítóra való emlékezés. És ami újszerű megfogalmazás, az az, hogy érdemes lenne a szobrokat továbbvinni és még több embernek megmutatni. Murádin Jenő tudósítása szintén a kiállí-

tás hangulatát ragadja meg, Haszmann József alkotásait méltatja. A fa örökérvényűségét, elmúlhatatlan szépségét emeli ki, jelezve azt is, hogy a sikerhez kell a fának a tökéletes ismerete és a fafaragás mives mester-ségének a bírása is. „A háromszéki faragóműhelyből ezzel a kolozsvári bemutatóval lépett ki a nyilvánosság elé Haszmann József. És írjam meg azt is: sikere – rendkívüli sikere! – volt” (Murádin 1978: 2). Ugyan-ebben a lapszámban, a 3. oldalon *A hét interjúja* rovatot Haszmann József faragásaival illusztrálták. A Haszmann József faragászati kiállítással kapcsolatos írások sorát Molnos Lajos jegyzete zárja, a *Falvak Dolgozó Népében*. Ő már konkrétan megfogalmazza mindazt, amit az erről előtte közlő szerzők érintettek: „A csernátони Haszmann József a Székelyföld, Háromszék üzenetét, népének lelkületét hozta el nekünk Kolozsvárra, nagy tudással, tehetséggel faragott gyönyörű munkáiban” (Molnos 1978: 5). A faragó ember lelke, a munkákba rejtett üzenet, terem-tés, alkotás szavakkal találkozunk a jegyzetben, melyből konkrét információkat is megtudunk arról, hány hétig volt látható a kiállítás, hány munka volt kiállítva, mennyi idő alatt készítette el azokat a faragó. Kolozsvárról nézve még élesebben körvonalazódik a Székelyföld, ezen belül is a háromszéki régió, mely rendelkezik olyan sajátos jellemzőkkel, amelyek alapján felismerhetővé válik. Ez erőteljesen meghatározza az adott helyen élők identitását is.

A következő írás ehhez a témához szorosan kapcsolódik, habár teljesen más a kontextusa. A *Megéneklünk, Románia* fesztivál egyik szakasza kapcsán említi Bogdán László (szerzői néven hadházi) a csernátони faragóiskolát, kiemeli a faragók érdemeit. „De kezdjük azzal, ami föl-tétlenül jó és dicséretes. A csernátони faragók munkáinak dicséretével. Leírtuk már párszor, de talán nem árt ismételni, hátha visszhangja tá-mad: a megyeszékhely népművészeti iskolájának külső faragórészlegén a két Haszmann testvér vezetésével komoly faragócsoport működik.” (*Megyei Tükör*. 1978. XI. évf. 2152. sz.) A tudósítás egyben népszerűsíti is a csernátони faragóműhelyt, felsorolja annak másodéves hallgatóit – Petri János Levente, Bács András, Sefernyák József, Törös Tibor, Garda Béla, Antal Béla, Salamon Ferenc, Ágoston László, Rétyi²³ Zoltán, Háromszéki István, Kádár Gyula, Imre Ferenc, Beke Antal, Nagy Lóránt

²³ Helyesen: Réti.

Géza –, akik kiemelkedtek a fesztiválon munkáikkal. Ahogy már az utóbbi írásokból is kitűnik, 1978-ban nagyon hangsúlyossá válik a múzeum mellett működő másik tevékenység, a népi mesterségek ápolása, átadása. A Művészeti és Népiszkola tagozatának Csernátonba helyezése úgymond hivatalos keretet adott a már évtizedek óta folytatott gyakorlati tevékenységnek, a cselekvő hagyományápolásnak, mely, mint említettük, a múzeum megnyitása előtt a Cseh-kúria udvarán zajlott, az akkor még aktív múzeumalapító vezetésével.²⁴

1978-ból utolsóként az *Utunkat* említhetjük, amelyben egy lapszám teljes oldalát Haszmann József faragásai díszítik. (*Utunk.* 1978. XXXIII. évf. 51. sz.)

1979-ben Czegő Zoltán a múzeumban őrzött festett bútorokról szóló írásában említi a faragóiskolát, annak jelentőségét, szerepét is aláhúzza írásában: „S ha egyre többen érdeklődnek a népi minták faragása iránt Kézdivásárhely környékén, abban nagy része van a Haszmann fivéreknél.” Egyúttal a múzeum kiállításainak sorába is emeli a faragó tanulók munkáiból kialakult „értékes anyagot”. „Bővebb, de szintén értékes anyagot tárol a faragó tanulók kiállítása. Haszmann Pál műhelyébe járnak Csernátonból, Kézdivásárhelyről, Sepsiszentgyörgyről fiatalok, munkások, ipari líceumi tanulók. Egyezsége van a mesternek a faipari szaklíceummal, hogy a faragni kívánó tanulók a gyakorlati munkát itt végzik, ebben a műhelyben. Gyönyörű faragott sulykok, bútoradarabok, citerák, használati eszközök alkotják a kiállítás anyagát” (Czegő 1979: 2).

Az 1980-as évek cikkei közül eggyel tematikailag visszatérek Haszmann József faragászati kiállításához, hiszen a *Megyei Tükör* hasábjain ekkor jelent meg egy jegyzet Kisgyörgy Zoltán tollából, amely ezt a munkásságot méltatja: „A Haszmann-porta tágas udvarán faragott szobrok fogadják a látogatót. A kerítésekhez, épületekhez támasztva, gyümölcsfák alól leselkednek ránk a faszobrok. Különös hangulatot kölcsönöznek a zöldpázsitos kúriaudvarnak. Első pillanatra nem is sejtjük, hogy a fatörzsekbe faragott figurális alkotások a népi tehetségek közül kiemelkedő Haszmann József munkái. Így hát – az udvarra lépve – akaratlanul is először szobraival ismerkedik meg a látogató. S bár nem éppen

²⁴ A Csernátoni Népfőiskola a múzeum megnyitásával együtt intézményesült, 1973 óta folyamatos a tevékenysége.

ezek a faragómesterre jellemző alkotások – hisz a Haszmann-testvérek a székely kapuk mesterei – kell ismernünk ezeket is.” Írása fontos adatokat tartalmaz a faragó munkásságára vonatkozóan, hiszen összegzi is azt, összefoglalva azokat az országos napi- és havilapokat, folyóiratokat, amelyekben a témára vonatkozó írások napvilágot láttak. A paletta széles: „A kolozsvári kiállításról Czegő Zoltán tudósított minket e lap hasábjain. A mértékadó véleményét pedig Murádin Jenő mondta el *A Hét*, az *Igazság* oldalain, Sylvester Lajos az *Utunkban*, Bazsó Zsigmond az *Igazságban*, Molnos Lajos pedig a *Falvak Dolgozó Népe*ben értekezett” (Kisgyörgy 1980: 2–3).

Az 1981-ben megjelent cikkek közül hármat emelek be jelen tanulmányba. Az első egy terjedelmes beszámoló a népi faragók nyári táboráról Horváth Arany tollából, melyből kirajzolódik az, hogy az 1980-as években hogyan működtek a kulturális intézmények, kik azok, akiknek döntéshozó szerepük volt abban, hogy egy-egy program, tevékenység zökkenőmentesen létrejöhessen: „Szarhegyi példát követve vetették fel a Kovászna Megyei Szocialista Művelődési és Nevelési Bizottság vezetőségének: Csernátonban a népi faragók tábort szeretnék hagyományossá tenni. Ehhez csatlakozott Csernáton község vezetősége és a termelőszövetkezet elnöke.²⁵ [...] a megértés és támogatás nem maradt el a megye vezetősége részéről. Seres András szakirányító már koratavasszal levelezett a megyében számon tartott népi faragókkal. Jönnek-e, igénylik-e a táborozást, ahol egymás módszereit megismerve, tapasztalatot cserélve, tudást gyarapítva, közösen végezhetnének maradandó munkát. Kaput emelnének, faragnának a csernátoni téésznek” (Horváth 1981: 10–12). Ugyanakkor az írás számos értékes adatot megőrzött a tábor résztvevőiről, az általuk elkészített munkákról, egyszóval betekintheünk általa, az évtizedek távlatain átlépve, az 1981-es év augusztusába, amikor engedélyezték az egy hónapos nyári faragótáborok megtartását. Azt is megtudjuk, hogy az 1981-es év tábora tizenkét faragóval nyílt meg, de a faluból is naponta betértek érdeklődők. A faragók közt találjuk Kurta Bélát Árkosról, Kónya Andrást Zágonból, Köpe Gézát, Ambrus Szilvesztert Sepsiszentgyörgyről. Szintén ebből az írásból értesülünk bútorfestő technikákról, és megtudjuk azt is, hogy következő évtől, 1982-től

²⁵ Makó Béla volt akkor a téés elnöke, mindenkori támogatója a múzeum ügyének, tevékenységeinek.

már nemcsak fafaragó, hanem bútorfestő tábort is terveznek a múzeumban. Az 1981-es írások közül ugyancsak érdekes kiemelni egy rövidebb jegyzetet Magyar Lajos tollából, *Kapuállítók* címmel. Magyar a csernátони faragóiskola székelycapuiról ír, arról, hogy a környéken egyre több szépen ácsolt, faragott székelycapu szorítja vissza lassan a „ronda és költséges vaskapukat”. Ebből a rövid írásból is kitűnik, hogy az alig nyolcéves múzeumi intézmény és a mellette működő faragóiskola már maradandó értékeket honosított meg a vidéken. „Menj végig ma Felső-Háromszék bármelyik településén, s bizony mondom, alig akad város és falu az egykori Kézdi és Orbai székekben, hol ne találkoznál a csernátони Haszmann-testvérek – Pali és Józsi – és tanítványaik munkáival” (Magyar 1981: 4). A cikkben a jegyzetíró, azon túl, hogy örül a gyarapodó székelycapuknak, megragadja az alkalmat, hogy felhívja az illetékesek figyelmét a múzeumalapító Haszmann Pál által 1942-ben, a felsőcsernátони kultúrotthon elé faragott székelycapu rossz állapotára, amelyet az idő és a nemtörődömség erősen megviselt. A következő írást Haszmann Pál és Haszmann József jegyzi *Múzeum és iskola* címmel, ebből értesülünk arról is többek között, hogy: „A megyei művelődési bizottság pedig a művészeti népiskola egyik faragó osztályát éppen Csernátонba helyezte ki, amely 1975 óta folyamatosan működik és két-évenként mintegy 20 tanuló végez. Többségük csernátони iskolából kerül ki, de jönnek a szomszédos falvakból is. Munkánk eredményeként könyveljük el, hogy a tanulók java része saját otthonát ékesíti (kapuk, kerítések, tornácoszlopok, bútorok). Munkájukban felhasználják a múzeum gyűjteményében található régi tárgyakat, hagyományos formákat és mintakincseket” (Haszmann P.–Haszmann J. 1982: 13). Megtudjuk az írásból, hogy a faragóiskola jó kapcsolatot ápol a kézdivásárhelyi faipari szakközépiskolával, amelynek tanulói Csernátонban töltik szakmai gyakorlatukat. Az is kiderül, hogy a múzeumi tevékenység erős hatással van az egész közösségre, a tanulókkal és a kapuállító csoporttal több mint 230 kaput állítottak fel a megyében, 600-nál több kopjafát, több ezer lakásbelső díszítő népművészeti tárgyat készítettek.

Kapcsolódva a legutóbb hivatkozott írásban megfogalmazottakhoz, miszerint a faragók munkáikban felhasználják a múzeum gyűjteményében található régi tárgyakat, hagyományos formákat és mintakincseket, megemlítek néhány újságcikket, amelyek éppen a háttér- és kutatómunkába engednek betekintést. 1982-ben Haszmann Pál a kelengyész ládák

díszítéséről közölt írást, melyben a múzeum gyűjteményében látható festett ládákon előforduló tulipánformákról ír (Haszmann 1982: 36–37). De ebbe a sorba illeszkedik az 1986-os és 1987-es évben a *Megyei Tükör-Tükör-Minta* rovatában megjelent 13, e tanulmány témájához kapcsolható írás, melyeket Haszmann Pál és Demény István Pál jegyeznek, és a múzeum gyűjteményében található faragott tárgyak díszítményeivel foglalkoznak: rozetták, sulyok, pávai kapu, ácsolt láda, vászonfeszítő porongok ornamentikája, de kéregsótartók és faragott háztetődíszek is rákerültek erre a színes palettára.²⁶ Az 1982-es faragótáborról Illyefalvi Kádár Gyula írását mutatom be, melyből megtudjuk: „A csernátoni művésztelep életre keltését messzemenően támogatta a Kovászna Megyei Szocialista Művelődési és Nevelési Bizottság és elnöknője, Csíki Piroska, a községi pártbizottság és nem utolsósorban a megyei múzeum vezetősége. A Megyei Népi Alkotók Háza részéről Seres András szakirányító, a művészeti népiskola részéről Gáll Borbála igazgatónyújt állandó szakmai támogatást” (Illyefalvi Kádár 1982: 8–9). Azt is megtudjuk a beszámolóból, milyen programmal, hogyan működik a tábor, hogy a délelőtti, délutáni faragást minden este előadásokkal zárják le, olyan előadók közreműködésével, mint dr. Gazda Klára, Seres András, Pozsony Ferenc, Kovács László, de a helyi kultúrscsoport is rendszeresen fellépett a táborokban. Ebben az írásban is fontos adatokat találunk a tábor résztvevőire vonatkozóan, hiszen az újságíró érdemesnek tartja név szerint is felsorolni őket: Akácsos Pál bölöni tanár, Ambrus Szilveszter kőfaragó, Köpe Géza, István Sándor, Moldovan Nicolae muzeológus, Konnát László kommandói tanár, Csató Antal, Kertész Gábor, Tusa László, Szigeti József Rudolf, Bunica Moise, Bartos Béla, Molnár Antal, Olteanu Joan, Birtalan László, Winkler Imre, Daragus József, Császár Sándor nevét olvashatjuk. Rajtuk kívül fiatalokat és egyetemistákat is felsorol a cikk írója. „Az idej faragótábor életképessége feljogosít arra, hogy fokozott bizalommal nézzünk a jövő évi tábor elébe”, zárja írását Illyefalvi Kádár Gyula. Az 1983-as táborról Bogdán László írását idézem: „Ahogy Haszmann Pál, a házigazda, a faragótábor életre hívója, megszervezője, »lelke« tájékoztat, az ittlévők bútorfestéssel, fafaragással foglalkoznak, Ambrus Szilvesztert kivéve, aki, akárcsak tavaly, tavalyelőtt, az idén is

²⁶ Ezen írások jegyzékét a felhasznált sajtóanyagokéval együtt a tanulmány végén közlöm.

kőnek veselkedik neki” (Bogdán 1983a: 3). Ebből az írásból is értesülünk a résztvevőkről: Ambrus Szilveszter, Nagy B. Viktor, Elekes Attila, Sánta Éva, Kézdivásárhelyről a Szentpáli család, Debreczi Béla, Kertész Gábor, Konnát László farag, Kónya Endre tanár bútort fest. Azt is olvashatjuk, hogy jelen van Seres András is, az Alkotások Háza szakirányítója, aki közli, hogy még 14 faragó érkezik a kézdivásárhelyi Mechanikai Vállalattól, az előző évhez hasonlóan. Szintén az 1983-as év szeptemberében Bogdán László tollából találunk egy interjút Haszmann Pállal, melyben a nyári tábor eredményei iránt érdeklődik a szerző. A beszélgetés egyfajta összegzése a munkának, amelyből nemcsak az eredményeket, de a jövőbeni terveket is megtudja az olvasó. Szervezett keretek között, a sepsiszentgyörgyi Megyei Népi Alkotók Háza koordinálásával, az 1980-as évtől működött az egyhónapos alkotótábor, melyet Haszmann Pál így összegez: „Jelen voltak a táborban a kézdivásárhelyi csavargár faragói is, mindegyiküknek kis műhelye van Kézdin, szívügyüknek tekintik a faragást. Az idén is jelentkeztek a táborban bútorfestők. Tehát ilyen téren is történt előrelépés. Nagyon fontos az is, hogy az idén teljesen önállóvá, és ami még jelentősebb fejlődés szempontjából, önellátóvá vált a tábor” (Bogdán 1983b: 3). Ebből a cikkből is kiderül, hogy a gyakorlati tevékenységek mellett néprajzi, történelmi, helytörténeti előadásokat is hallgathattak a résztvevők, és még egy fontos kérdés kerül itt előtérbe: kihangsúlyozódik, hogy a múzeum a tábor időtartama alatt sincs zárva, így a látogatók betekinhetnek az alkotófolyamatba, ami külön színfoltja már a kezdetektől a csernátони múzeumnak. Mindez szépen szemlélteti, hogy a múzeummal kapcsolatosan emlegetett „élő múzeum” nem csak üres szókapcsolat, hanem tartalommal bír a kezdetektől. Érthető tehát, hogy már az 1980-as években megfogalmazódott egy alkotóház felépítésének fontossága a múzeum területén.

A következőkben egy 1984-es rövid hírt emelek ki Torma Sándor összeállításából, amely a *Megyei Tükör Hétfőtől... Vasárnapig* rovatában jelent meg, *Haszmannéknál* címmel: „Az ikertestvérpár, Pali és Jóska nem szorul bemutatásra, nevük már rég kilépett a múzeumkertből, a népművészeti iskola faragó műhelyéből. A műhely jelenleg 24 tanulóval üzemel. A diákok zöme a kézdivásárhelyi csavargár vasmunkása. Fiatalok, középkorúak, a faragás megszállottai. De a helyi iskolából is évente 12–14 tanulóval foglalkoznak a Haszmann testvérek. A múzeum pedig a sepsiszentgyörgyi múzeum egyik gyöngyszeme” (Torma 1984: 2–3).

Még egy írást beemelek az elemzésbe 1984-ből, amely a faragótábor hasznáról értekezik és néhány idézett íráshoz hasonlóan, Bogdán László jegyzi. Megtudjuk belőle, hogy általában 22-es a létszám, de olykor a résztvevők cserélődnek, illetve azt is, hogy írásban kérték a városi vállalatokat, engedjék el erre az időszakra az érdeklődőket, tudjanak bekapcsolódni a táborig munkába. Arról értesülünk, hogy van olyan vállalat, amelyik ezt készségesen teljesítette, támogatva ezt a munkát, más alkalmazottak csak a munkaidejük leteltével, délutánonként tudnak bekapcsolódni a táborba. A táborozók névsorát olvasva láthatjuk, hogy vannak ismétlődő nevek, de mindig újabb érdeklődők is. 1984-ben is részt vett a táborban Köpe Géza, Ambrus Szilveszter, Szentpáli Ruth Eszter, Nemes Emil, Máthé Ferenc Ilonka, Réti Zoltán, Vén Ferenc, Rózsa Gabriella, Nagy B. Viktor, Kovács Attila, Kovács Mária, Fekete Attila, Szász Árpád, Csiszár András, Bokor Sándor. De vannak fiatalok is, és itt fontos kiemelni a Haszmann család harmadik generációját, Haszmann Lászlót és Haszmann Lajost, akik napjainkban oktatóként is foglalkoznak ffaragással a múzeum és a Csernátoni Népfőiskola keretében. Tudjuk, hogy a tanulást ezekben az években, ezekben a táborokban kezdték: „az utánpótlás nevelése – túlzás nélkül állíthatjuk – a csernátoni faragótábor egyik legnagyobb haszna” (Bogdán 1984: 3).

Két évet ugorva az időben, a faragótáborokhoz kapcsolódóan 1988-ból találtam két írást Sylvester Lajos újságírótól. Az első egy beszámoló az adott év kevéssel korábban zárult faragótáboráról, melyből megtudjuk, hogy közel nyolevnan vettek részt, a létszám ily módon háromszorosra volt a tervezettnél, ami nagyon örömteli dolog volt. Olyan faragók nevével találkozhatunk ebben az évben is, mint Máthé Ferenc, Köpe Géza, Bodor János, Ambrus Szilveszter, Ilyés Aladár, Szentpáliné Ruth Eszter, Dobolyi Gyula. Ebből a beszámolóból azt is megtudjuk, mi volt az adott év táborának témája. Sylvester Lajos Haszmann Józseffel beszélgetett erről: „erdővidéki fejfákat tanulmányoztak, ezek közül teremtettek újra kettőt, ahogyan Haszmann mondja, méretre, mintázatra szakasztott mását az eredetinek. Fotókópia alapján. A másik feladat egy falusi tornác elkészítése volt. Közösen, nyilván, mert egy ember kétheti erejét meghaladja ez a feladat. Megtanulták a tornácoszlopok s a tornácdeszkák faragását. [...] A tanfolyamon igen fontos volt az arányos méretekkel kapcsolatos tudnivalók megbeszélése. Mert ha ez hiányzik, ismét holmi groteszk munka kerülhet ki a jószándékú faragó kezéből”

(Sylvester 1988a: 3). Azt is megtudjuk, hogy a „veteránok” mellett mindig vannak fiatalok is, akik így szépen beletanulnak a mesterségbe, és évről évre visszajönnek. A gyakorlati munka mellett ebben az évben is voltak szakmai előadások, illetve ezúttal a rétyi fúvosok előadása is színesítette a programot, Kelemen Antal vezetésével. 1988-ból olvashatunk még egy jegyzetet Sylvester Lajos tollából, a lap *Műhely* rovatában, *Remek* címmel: „Szokatlan zárandoklatnak lehetnek tanúi tegnap reggel a cernati²⁷ tájmúzeum felé vezető aszfaltcsík mellett lakók: tarisznyás, hátizsákos, bőrröndöket cipelő fiatalok és férfi korú emberek vonultak az Avas ódon hegye alá az egykori Damokos kúria felé, mint valamikori mesterlegények, hogy az ottani faragóiskola záróünnepségén szakbizottság előtt mutassák be a faragóművészetben való jártasságukat. Ez pedig úgy történt, hogy abból a tarisznyából elővették, a céhek nyelvén szólva, a *remeket* – faragott kazettát, tálast, sulykot, sőtartót, ki mit erre az alkalomra szánt –, rögtönzött kiállításon helyezték el, s a megyei illetékesek, a faragóiskola oktatói és a községvezetés képviselői, mint valami atyamesterek elbírálták a munkákat, s ünnepélyesen átnyújtották a kétéves faragóiskola elvégzésről szóló bizonyítványt” (Sylvester 1988b: 2–3). Fontos adalék ebből az írásból, hogy a tanfolyamot elvégzők oklevelet is kaptak. 1988-ban harmincan végeztek el az iskolát, akiknek, ha nem is lettek mind fafaragó művészek, szépérvük fejlődött, házuk táját, portájukat izlésükhöz mértén tudták díszíteni.

A két évtized sajtóközléseinek sorát, amelyek a népfőiskolai tevékenységre világítanak rá, egy 1989-es írással zárom, szintén az előbb is idézett szerző tollából. Ez a jegyzet egyféle keretbe is foglalja azt a húsz évet, amelynek történéseit a sajtóanyagokon keresztül próbáltam felgöngyöltetni. A *Faragódinasztia* címmel közölt cikkben a következőt olvashatjuk: „Két Haszmannat szoktunk emlegetni a cernati faragóiskola kapcsán, még én is, ki gyakran megfordulok itt, s most veszem észre, egy harmadik faragó Haszmann is van, kapumezőt farag, jóféle cserefába, valamelyik falubeli porta s a nagy község díszére. Nekik és iskolájuknak köszönhető, hogy a faragott nagykapu akár a község címerképébe is beillenék, ha

²⁷ A nyolcvanas évek végén vezetik be, pártállami rendelkezésre, hogy a helynevek esetében a magyar sajtóban, de még az írott szépirodalmi nyelvben is csak a hivatalos (román) megnevezés használható.

szokás volna az ilyesmi. Annyira jellemzőjévé vált²⁸ (Sylvester 1989: 4). A szerző a legfiatalabb Haszmann-testvérre, a korábbi írásokban gyakran szereplő Józsefnek és Pálnak az öccsére, Lajosra utal, aki azokban az években a kézdivásárhelyi csavargárban dolgozott, ezért kevesebb időt tartózkodott napközben otthon, de szintén belenevelődött a faragás, ácsolás mesterségébe, és amikor tehetett, ő is kivette részét ebből a munkából is. Később szintén a múzeum alkalmazásába került.

Összegzés

Jelen dolgozatban az 1973 óta működő csernátони Haszmann Pál Múzeum egyik testvérintézményének, a Csernátони Népfőiskolának a működését és szerepét vizsgálom, elsősorban az 1970–1989 között keletkezett újságcikkek alapján, reflektálva más írott és szóbeli forrásokra is, mint az intézmény levelezése vagy éppen az intézmény alakulására és a kezdeti évekre való visszaemlékezésekre. Az eltelt több mint negyven esztendőben, amióta hivatalosan is számoljuk a népfőiskola élettartamát, oktatói több száz faragó kezébe adtak munkát azáltal, hogy azok az ácsolás, fafaragás csínját-bínját elsajátították a csernátони faragóműhelyben. Ez a tevékenység már a kezdeti évektől kiegészült a bútorfestéssel, így számos bútorfestő is tanult az eltelt évtizedek alatt mesterséget a Haszmann-

²⁸ Megkérdeztem Haszmann Pált, hogy fel tudja-e sorolni a négy évtized alatt hova készítették székelykapukat. Számba vettük az országokat, kontinenseket, romániai megyéket, és részletesen áttekintettük Kovászna megye településeit a legkisebb falutól a városokig. *Országok/régiók:* Románia, Magyarország, Finnország, Svédország, Délvidék, Felvidék, Kárpátalja, AEÁ, Kanada, Ausztrália. *Megyék Romániában:* Arad, Bákó, Fehér, Hargita, Ilfov megye/Bukarest (Dimitrie Gusti Falumúzeum), Kovászna, Maros, Szatmár, Szilágy. *Kovászna megyei települések:* Aldoboly, Alsócsernáton, Angyalos, Árkos, Barátos, Barót, Bélafalva, Bereck, Bikfalva, Bita, Bodos, Bölön, Cőfalva, Csomakőrös, Csomortán, Dálnok, Egerpatak, Erdőfüle, Esztelnek, Étfalvazoltán, Feldoboly, Felsőcsernáton, Fotosmartonos, Futásfalva, Gelence, Gidőfalva, Haraly, Hatolyka, Hidvég, Hilib, Ikafalva, Illyefalu, Imecsfalva, Kálnok, Kézdiálbis, Kézdiálmás, Kézdikővár, Kézdimárkosfalva, Kézdimartonfalva, Kézdimartonos, Kézdiszárzapatak, Kézdiszentkereszt, Kézdiszentlélek, Kézdivásárhely, Kilyén, Kisborosnyó, Kiskászon, Kommandó, Kovászna, Kökös, Kőpec, Kurtapatak, Lécfalu, Lemhény, Lisznyó, Maksa, Málnás, Málnásfürdő, Mátisfalva, Miklósvár, Mikóújfalu, Nagybacon, Nagyborosnyó, Nyújtód, Ojtoz, Oltsem, Orbaitelek, Ozsdola, Páké, Papolc, Páva, Réty, Sárfa, Sepsibesenyő, Sepsibodok, Sepsibüksád, Sepsikőrőspatak, Sepsiszentkirály, Sepsiszentgyörgy, Szacsva, Szárazajta, Székelypetőfalva, Székelytamásfalva, Szentivánlaborfalva, Szentkatolna, Szörce, Szotyor, Torja, Uzon, Zabola, Zágon, Zalán.

műhelyben, ahogyan sok helyen emlegetik. Áttekintve napjainkig azokat a tanulmányokat, néprajzi munkákat, amelyek említik valamilyen kontextusban a Csernátoni Népfőiskolát, azt láthatjuk, hogy az évtizedek alatt mértékadó és mértéktartó intézménnyé vált a „faragóműhely”, amelyet szakmai körökben számon tartanak, hiteles forrásként nyúlva az ott készült tárgyakhoz.²⁹ Mindenképpen megállapítható, hogy jó kezdeményezés volt a múzeum mellett, az „élő múzeum” gondolatával, egy olyan műhely létrehozása, mely által a kezdeti évektől valóban pezsgő élet költözött a Damokos-kúria kertjébe, az ott táborozó, faragni, festeni tanulók pedig visszailleszkedhettek abba az életformába, amelyben az általuk megvalósított tárgyak használati eszközként a napi szükségletet jelentették. Ez egy tanulási lehetőség volt az érdeklődőknek. A régi tárgyak motívumai, formái és funkciói ily módon létjogosultságot nyernek a 21. század küszöbén is. Sokan hivatkoznak a népfőiskolára, annak oktatóira tudományos munkáikban, egy, a csernátoni fejfák motívumairól született szakdolgozatban olvashatjuk például: „Témám szempontjából a legértékesebbnek a Haszmann Pállal és Józseffel történt beszélgetést tekintem, adataik hitelességéhez nem fér kétség. Vidékre is készítenek, de legszívesebben a falu elhunytjainak faragják meg a kopjafáját, melyek, sokáig sehol, néhol még most sem kapnak feliratot [...]. De nem is volt szükség szövegre, hiszen a hagyományosan faragott fejfák elhelyezéséből, méreteiből, tagolásából, egyes idomaiból a közösség bármely tagja pontosan »kiolvashatta« a halott előd leglényegesebb személyi adatait” (Tamás 1995: 957–963). Deák Ferenc a csernátoni temetkezési és halottas szokásokat vizsgálta, többször említi a csernátoni múzeum és népfőiskola szerepét: „a diktatúra évei alatt a »faragótáborok« a fiatalok és értelmiségiek számára teremtettek találkozási lehetőséget.” – írja. Ugyanő foglalja össze a faragótáborok és ezáltal a népfőiskola jelentőségét, szerepét: „A csernátoni faragótáborokban egy Háromszéket átfogó, a népművészet iránt érdeklődő láncolat alakult ki, a mesterség

²⁹ Háromszéken az első falukapu építése Zágonhoz és a Csernátoni Táj múzeumot működtető fűrő-faragó népművészekhez, a Haszmann-testvérekhez kötődik. A kaput 2002-ben faragták Alsócsernátonban, és 2003-ban állították fel ünnepélyes keretek közt Zágon bejáratánál. Haszmannék, a munka kivitelezői, eredetiségre törekedtek, a hagyományos forma- és mintakincs alkalmazására. Bár korábban nem készült ekkora méretben, a zágoni falukapu a méretek arányos megnövelésével nem veszített hitelességéből. (Kinda 2006: 275.)

tanítását még a rendszerváltás előtt beépítették az akkori szabadidős programokba. A faragást elsajátító mesterek közül többen az akkori Pionírházaknál helyezkedtek el, ezek az intézmények ma Tanulók Háza néven működnek. Délutáni oktatásként működő tevékenységükben faragó szakosztályok indultak” (Deák 2009: 246–247). Ugyancsak ő emeli ki a Haszmann-műhelyben zajló néprajzi gyűjtő- és kutatómunkát is, id. Haszmann Pál ez irányú tevékenységét is méltatja: „A helyi kopjafák kutatása több évtizedes távlatból jeleníthető meg. Néhai id. Haszmann Pál tanító – felismerve a falusi ember hagyományos tárgyi világának elvesztését – feljegyzéseket és gyűjtéseket végzett” (Deák 2009: 232). Balassa M. Iván székelykapukról szóló könyvében (Balassa M. 2011. 64–69) egy kapu ácsolási munkálatain keresztül mutatja be a Csernátoni Népfőiskola munkáját, ugyanakkor a múzeumban megőrzött régi kötött székelykapukról és a múzeumalapító által 1942-ben a felsőcsernátoni kultúrotthon/Bod Péter Népház elé állított kapuról is közöl fényképet, leírást (Balassa M. 2011: 17, 39, 84, 111, 150, 170). Sylvester Lajos publicista több háromszéki fafaragóról is közölt portrét a *Művelődés* és a *Háromszék* hasábjain, a teljesség igénye nélkül kiemelnek kettőt, amelyekből megtudjuk, hogy a cikkek alánya a csernátoni faragóiskolában tanult. *Réti Zoltán faragóművész munkáinak varázsa* címmel a csernátoni faragóról így ír: „de stílusában jelen van a csernátoni Haszmann-műhely kisszobrainak inspirációs lehelete is. Réti Zoltán 1975-ben itt szerzett faragódiplomát” (Sylvester 2011), a kézdimartonosi Farkas Róbertről pedig ezt: „Farkas Róbert 1982 óta farag, elvégezte a csernátoni népfőiskola két éves faragótanfolyamát, ott ismerkedett meg a fafaragászat motívumival. Mintegy félszáz kapuja strázsál a nagyvilágban...” (Sylvester 2008).

Dolgozatomban a Csernátoni Népfőiskola első húsz évének bemutatása egyrészt történetiségében, másrészt funkcionális jellemzői révén történik. Emellett, ugyanilyen fontossággal, azt világítom meg, hogy ez az intézmény hogyan illeszkedik szervesen az (erdélyi) magyar népfőiskolai mozgalomba létrejöttének kontextusa révén, illetve azt, hogy miért sajátos képződmény a hasonló intézmények palettáján.

Utóbbi vonatkozásban több olyan vonását vizsgálom, amelyek révén egyszerre helyi-regionális és összmagyar szerepű, illetve jelentőségű. Ehhez hozzájárulnak többek között a következők: egyazon időben alakult egy múzeummal és két közművelődési egyesülettel, amelyek tevékenységével működése azóta is összefonódik; a múzeum szellemi környezetében végzi

a cselekvő hagyományörzést és értékátadást, amelynek révén közönsége számára a tárgyi örökség nem csupán közgyűjteményi állomány, hanem az élethosszig tartó tanulás alkalmazható eszköze; munkaközössége, akár csak a múzeumé, nemcsak a szakmai képzettség és érdeklődés mentén alkot csapatot, hanem egyazon családból kerülnek ki tagjai a kezdetektől, ami – a rá vonatkozó, vizsgálható visszajelzésekből (levelek, vendégkönyvi bejegyzések, sajtóközlések, rögzített emlékezések) is igazolhatóan – szer-teágazó, gazdag, napjainkban is felhajtó erejű intézményi kapcsolatháló kialakulásához járult hozzá.

Szakirodalom

ÁBRÁM Zoltán

2013 Honismereti Népfőiskola Erdélyben. *Művelődés – Népfőiskola – Társadalom*. (3) 20. http://www.nepfoiskola.hu/userfiles/file/mnt_lap/MNTlap2013_3.pdf (utolsó megtekintés: 2017. nov. 12.)

BALASSA M. Iván

2011 *A székelykapu*. Terc Kiadó, Budapest

BÍRÓ Blanka

2012 Múzeum, népfőiskola – két jó testvér. Beszélgetés a csernátони Haszmann Pállal és Józseffel. *Krónika XI*. (38) szept. 21–23. 13., 15.

DÁNÉ Tibor Kálmán

2017 Balázs Ferenc és a 20. század végi erdélyi népfőiskola. *Művelődés LXX*. (7) 4–9.

DEÁK Ferenc

2009 *Temetkezési és halottas szokások Csernátонban és környékén*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda

DIMÉNY-HASZMANN Orsolya

2011 A csernátони Haszmann Pál Múzeum. In: Kinda István (szerk.): *A Székely Nemzeti Múzeum*. Székely Nemzeti Múzeum–T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 63–73.

2013 *A csernátони Haszmann Pál Múzeum*. Székely Nemzeti Múzeum–T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy

KESZEG Vilmos

2002 *Homo narrans. Emberek, történetek és kontextusok*. Komp-Press–Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár

KINDA István

2006 Székely falukapuk. Adatok és szempontok egy régi-új székely jelenség értelmezéséhez. In: Gazda Klára – Tötszegi Tekla (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 14. Tanulmányok Szentimrei Judit 85. születésnapjára*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 272–287.

MAGYARI Lajos

2003 Hazatérések. *Háromszék*. júl. 12. 4.

NAGY Béla

2015 Népművészek szolgálatban. *Művelődés* LXVIII. (11) 23–24.

SYLVESTER Lajos

2008 Egy felső-háromszéki faragómester portáján. *Művelődés*. LXI. (1) <http://www.muvelodes.ro/index.php/Cikk?id=484> (utolsó megtekintés: 2017. nov. 23.)

2011 Réti Zoltán faragóművész munkáinak varázsa (Kiállítóterem-avató Csernátonban). *Háromszék*. aug. 6. http://www.3szek.ro/load/cikk/41441/reti_zoltan_faragomuvesz_%C2%ADmunkainak_varazsa_kallitoterem-avato_csernatonban (utolsó megtekintés: 2017. nov. 23.)

TAMÁS Annamária

1994 Alsócsernátoni kopjafafaragás és motívumai. *Csernátoni Füzetek*. 12–16.

1995 Az alsócsernátoni kopjafák motívumai. *Magyar Szemle* IV. (9) 957–963.

Hivatkozott újságcikkek az 1970–1989-es évekből

ADAMOVITS Sándor

1982 Faragótábor Csernátonban. *Új Élet*. (20) 5.

BARTI MINA Margit

1987 Festett bútorok – tegnap és ma. *Brassói Lapok*. február 6. 6.

BARTOS Endre

1971 Fába vésett élmények. *Művelődés*. XXIV. (10) 10–11.

1973 Fába vésett költemények. *Művelődés* XXVI. (6) 65.

BARABÁS Sándor

1977 Id. Haszmann Pál kopjafájára. *Művelődés* XXX. (10) 62.

BÁRÓ Hajnal

1988 Faragó- és táncoktató-tábor. *Falvak Dolgozó Népe* XLIV. (2133) 4.

BAZSÓ Zsigmond

1978 Faragott szépség. *Igazság*. nov. 8. 3.

BOGDÁN László

1983a Csernátoni faragók közt. *Megyei Tükör* XVI. (3587) 3.

1983b Az élő népművészet. *Megyei Tükör* XVI. (3622) 3.

1984 Egy faragótábor haszna. *Megyei Tükör* XVII. (3908) 3.

1985 Csernátoni faragók közt. *A Hét* XVI. (36) 3–4.

1988 A faragótábor híre. *A Hét* XIX. (39) 2.

BOROS Judit

1971 Csernátoni festett ládák. *Megyei Tükör* IV. jan. 10. 6.

CZEGŐ Zoltán

1979 Régi ládák, mai sulykok. *Megyei Tükör* XII. jan. 26. 2.

DEMÉNY István Pál – HASZMANN Pál

1986a Csernáton környéki mennyezetgerendák forgórozettái. *Megyei Tükör* XIX. okt. 31. 4.

1986b Mennyezetartó gerendák szilvماغos rozettái. *Megyei Tükör* XIX. dec. 5. 5.

1986c Összetett rozetták. *Megyei Tükör* XIX. dec. 26. 4.

1987a A galambos nagykapu. *Megyei Tükör* XX. aug. 28. 4.

1987b A pávai nagykapu. *Megyei Tükör* XX. okt. 23. 4.

1987c Az ácsolt láda. *Megyei Tükör* XX. ápr. 3. 4.

1987d Az ácsolt ládák díszítése. *Megyei Tükör* XX. máj. 8. 4.

1987e Naturális ábrázolású porszaru díszítmény. *Megyei Tükör* XX. jún. 12. 4.

1987f A sulyok. *Megyei Tükör* XX. jan. 30. 4.

1987g Csernátoni vászonzesztők. *Megyei Tükör* XX. febr. 27. 4.

1987h Díszített kéregsótartó Csernáton vidékéről. *Megyei Tükör* XX. júl. 31. 4.

1987i Faragott háztetődíszek. *Megyei Tükör* XX. aug. 7. 4.

(hadházi) [BOGDÁN László]

1978 Faragók és táncosok. *Megyei Tükör* XI. (2152) 4.

HASZMANN Pál

1973 Csernátoni tervek a tél küszöbén. *Megyei Tükör* VI. okt. 24. 5.

1981 Az alsócsernátoni múzeum faragott gerendái. *Fórum*. augusztus. 14.

1982 Kelengyés ládáink tulipánjai. *Művelődés*. XXXV. (2) 36–37.

HASZMANN Pál – HASZMANN József

1976 Csernátoni faragott mestergerendák. *Megyei Tükör* IX. szept. 11. 2–3.

1982 Múzeum és iskola. *Művelődés* XXXV. (3) 13.

HORVÁTH Arany

1981 Népi faragók tábora Csernátonban. *Művelődés* XXXIV. (12) 10–12.

1983 A népművészet otthona Csernátonban. *Új Élet* (10) 14.

1984 Hivatástudattal a fesztiválért. *Művelődés* XXXVII. (11) 9.

ILLYEFALVI KÁDÁR Gyula

1982 Csernátoni faragótábor. *Művelődés* XXXV. (11) 8–9.

KÁDÁR Gyula

1985 Népi Alkotótábor Csernátonban. *Művelődés* XXXVIII. (12) 7–8.

KISGYÖRGY Zoltán

1977 Faragó munkások. *Megyei Tükör* X. (1679) 2–3.

1980 Haszmann József szobrai. *Megyei Tükör* XIII. (2578) 2–3.

KÖZÉP Sándor

1974 Visszapillantás a csernátoni Művelődési Egyesület egyévi munkájára. *Művelődés* XXIX. (2) 25–26.

MAGYARI Lajos

1981 Kapuállítók. *Megyei Tükör* XIV. (2957) 4.

MÁTYÁS Árpád

1983 Faragótábor Csernátonban. *Előre*. szept. 16. 4.

MIKLÓSI Árpád

1971 Csernáton. *Megyei Tükör* IV. (316) 5.

MOLNOS Lajos

1978 Egy kiállítás margójára. *Falvak Dolgozó Népe*. dec. 12. 5.

MURÁDIN Jenő

1978 Haszmann József bizonyágtétele. *A Hét*. dec. 8. 2.

NEMES Zoltán

1974 A szépet kedvelők hasznára. *Megyei Tükör*. jan. 16. 4–5. (rákosi)

1977 Színvonalas seregszemle. *Megyei Tükör* X. (1574) 2.

SYLVESTER Lajos

1978 Csernátoni cserefák. *Utunk* XXXIII. (46) 7.

1985 Az alkotás és a vidámság ünnepei. *Új Élet* (16) 5.

1987 Egy múzeum életre kel. *A Hét*. okt. 22. 4.

1988a Két tábor közt. *Megyei Tükör* XXI. (5153) 3.

- 1988b Remek. *Megyei Tükör* XXI. (5107) 2–3.
1988c Egy múzeum eleven világa. *Korunk* XLVII. (7) 531–534.
1989 Faragódinasztia. *Megyei Tükör*. XXII. (5330) 4.
TORMA Sándor (szerk.)
1984 Hétfőtől vasárnapig Csernátonban. *Megyei Tükör* XVII. (3820) 2–3.
ZÁGONI Attila
1978 Haszmann József szobrai. *Falvak Dolgozó Népe*. jún. 13. 4.

Újságok, ahol rövid hír vagy fotó jelent meg a múzeumról

- 1977 Szellemi látóhatár. *Brassói Lapok*. máj. 21. 4–5. (Felirat Haszmann Pálné által a címlapon: „Múzeum kapu van benne”)
1977 *Megyei Tükör* X. (1705) 3. (A Haszmann-fiúk által faragott székelykapu fotója a 3. oldalon. Ezt pontosítja a Haszmann Pálné által címlapra jelzett mondat.)
1978 *Igazság* XXXIX. (260) 2. (A Híradó rovatban olvasható Haszmann József kolozsvári Korunk-galériabeli kiállításának híre, a megnyitó programjával.)
1978 *Megyei Tükör* XI. (2118) 3. (A *Mindenkit érdekel* rovatban tudósítanak arról, hogy a kolozsvári Korunk Galériában megnyílt Haszmann József egyéni faragászati kiállítása.)
1978 *Utunk* XXXIII. (51) 7. (Haszmann József fafaragása díszíti a 7. oldalt.)

Képek

1. A múzeumalapító Haszmann Pál (1902–1977) már az 1930-as évek közepétől faragókört indított délutáni oktatás keretében

2. A népi művészeti iskola 1986–1988-as végzős növendékei

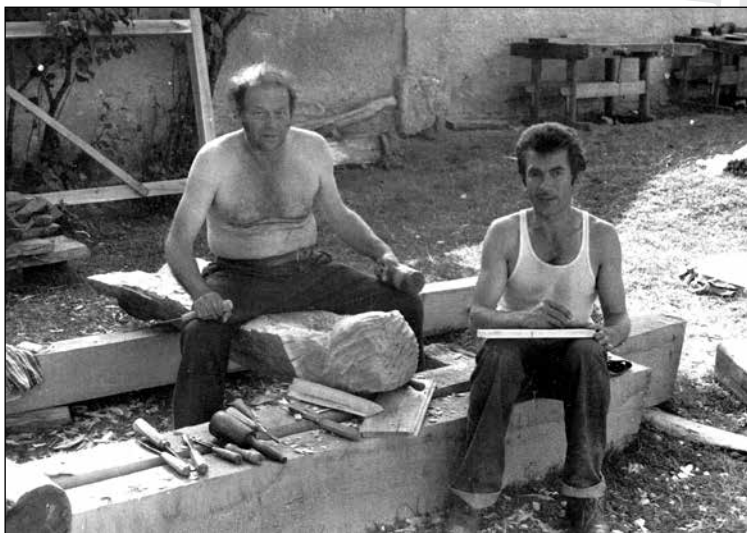
3. Édesapjuk nyomdokain haladva, Haszmann Pál (balról) és Haszmann József (jobbról) vették át a múzeum és a népfőiskola vezetését

4. Haszmann László (balról) és Haszmann Lajos (jobbról) 1987-ben még mint tanulók, ma a múzeum munkatársai és a Csernátони Népfőiskola oktatói

5. Székelykapu-faragás az 1983-as augusztusi faragótáborban

6. Köpe Géza és Ambrus Szilveszter a faragótáborok állandó résztvevői voltak az 1980-as években

7. A Csernátóni Népfőiskola napjainkban – Haszmann László fafaragást oktat

Rolul și funcționarea Universității Populare din Cernat

Prezenta lucrare face parte dintr-o cercetare mai amplă, care are ca temă istoria muzeului „Haszmann Pál” din Cernat. Ea prezintă activitatea și rolul unei instituții complementare muzeului, înființată concomitent cu acesta, a Universității Populare din Cernat, analiza axându-se atât pe latura funcțională a acesteia, cât și pe reflectarea ei în mass media. De asemenea, lucrarea relevă și acele caracteristici ale Universității Populare din Cernat prin care aceasta se integrează organic, pe de o parte, în ansamblul instituțiilor similare transilvănene, iar pe de altă parte rămâne o organizație culturală și profesională deosebit de specifică.

The Role and Functioning of the People’s University from Cernat

The present paper is a part of a larger research regarding the history of the “Haszmann Pál” Museum from Cernat. It presents the activity and the role of an institution which is complementary to the museum itself, focusing on the functional side as well as on the feedback from the mass media. It also reveals those characteristics of the People’s University, which on the one hand integrate it into the corporation of the similar institutions from Transylvania, but on the other hand makes it an extremely specific cultural and professional organization.